

ULUSLARARASI GÖÇTE İKİLEMLER, ETİK PRENSİPLER VE FIRSATLAR

*Cumali ÖZBEK**

*Filiz BULUT ÖZBEK***

Özet

Bu çalışmada uluslararası göçte ve göç süreçlerinde meydana gelen ikilemler ve etik prensipler ile göçle birlikte ortaya çıkan ekonomik fırsatlar incelenmiştir. Çeşitli sebepler ile yerinden edilmiş olan insanların başka bir bölge veya ülkeye olan hareketi olarak tanımlanan göçün konusu ve amacında birtakım değişimlerin gerçekleştiği/ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. İnsan hakları ihlallerinin yoğun olduğu yerden daha güvenli yerlere göç eden insanların gittikleri yerlerde etik açıdan sorunlar yaşamaları nedeniyle göçün konusu ve amacının göç hareketinin sona ermesinin ardından değişim göstermeye başladığı görülmektedir. Ayrıca uluslararası göçün devlet ekonomilerine yeni fırsatlar ve bölgesel kalkınmaya destek sağladığı da gözlemlenmiştir. Bu çalışmada göç sürecinde meydana gelen ikilemler, etik prensipler ve ekonomik fırsatlar nitel araştırma yöntemi ile incelenecek olup, veriler doküman analizi, literatür taraması ve örnek ülke uygulamaları ile desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Mülteciler, Etik ikilemler, Entegrasyon

DILEMMAS, ETHICAL PRINCIPLES AND OPPORTUNITIES IN INTERNATIONAL MIGRATION

Abstract:

In this study, the dilemmas, ethical principles and opportunities that come with migration are examined in international migration and migration processes. It has been observed that changes have occurred in the movement of people who have been displaced for various reasons to another region or country, aimed at the subject and purpose of migration. As an example, people who migrate from places where human rights violations are intense to safer places experience ethical problems where they go, and the subject and purpose of migration change after the migration movement. It has also been observed that as a result of international migration, it provides new opportunities for state economies and support for regional development. In this study, the dilemmas, ethical principles and economic opportunities arising in the migration process will be examined by qualitative research method and the data will be supported by document analysis, literature review and sample country applications.

Keywords: International Migration, Refugees, Ethical Dilemmas, Integration

* Doktor adayı, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, e-mail: cumali.ozbek@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-0587-3751

** Yüksek Lisans Mezunlu, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, e-mail: filizbulut1995@gmail.com

Giriş

Uluslararası göç sürecinde etik sorunlardan, ikilemlere kadar birçok gelişme meydana gelmektedir. Bu gelişmelerin büyük bir çoğunluğu göçmenlerin göç yollarından vardıkları ülkeye kadarki süreçlerde meydana geldiği gözlemlenmektedir. Göç olgusunu görünmeyen bu yüzü devlet politikalarından, göçün hedeflerine kadarki birçok durumda ikilemleri de beraberinde getirmektedir. Prensipite bu gelişmelerin oluşması kavramların tanımının yanlışlığı ve geliştirilen politikaların aksaklıklarından kaynaklandığı görülmüştür. Bu çalışma; bir devinim olarak göç sürecinde ortaya çıkan ikilemleri, fırsatları ve etik sorunları incelemekte ve göç olgusunun arka bahçesi hakkında yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Çalışma ayrıca aşağıda yer alan araştırma soruları üzerinden hareketle geliştirilmiştir;

S1. Uluslararası göç ile ortaya çıkan ikilemlerin tanımlanmasında veya politikaların geliştirilmesindeki aksaklıklarından var mıdır?

S2. Göç eden insanların gittikleri yerlerde etik açıdan sorunlar yaşamaları nedeniyle göçün konusu ve amacının göç hareketinin sona ermesinin ardından değişimler nasıl yaşanmaktadır?

S3. Mültecilerin entegrasyonu ile sosyal yardımlar arasında ne gibi ikilimler ortaya çıkmaktadır?

S4. Mülteciler bir kalkınma fırsatı olarak görülebilirler mi?

S5. Mültecilere yönelik uygulanan politikaların yarattığı fırsatlardan ne gibi yeni stratejiler geliştirilmektedir?

Çalışma toplamda sekiz konu başlığı altında incelenmiştir. İlk olarak konuya ilişkin kavramsal çerçeveye yer verilerek bir devinim olarak uluslararası göç kavramı ve daha sonra göç yönetimine ilişkin etik prensipler üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise yüksek gelirli ülkelerin etik ikilemi üzerinden saptamalar yapılarak göçün konusunda meydana gelen değişimler incelenmiştir. Dördüncü ve beşinci bölümlerde göç sisteminde güvenli bölgeler ile sığınmayı kavramının etik prensipler üzerinden yeniden tanımlanması üzerinde durularak, mülteciler in bir kalkınma fırsatı olarak görülmesi ve örnek ülke olarak Türkiye'deki yansımaları incelenmiştir. Altıncı ve yedinci bölümlere gelindiğinde ise mültecilerin entegrasyonu sürecinde yapılan sosyal yardımların oluşturduğu ikilemler ile göçte bölgeselliğin yeniden tanımlanması ve kendine güven stratejisi (self-reliance strategy) politika örneği incelenerek konuya ilişkin saptamalar yapılmıştır. Son bölümde ise fırsatlar bağlamında yeni stratejilerin geliştirilmesi ve örnek iyi uygulamalar incelenerek çalışma sonuca bağlanmıştır. Bu çalışma özellikle günümüzde yaşanan göçlerde gözardı edilen etik ikilemlerin yeniden tanımlanması, yeni geliştirilen politika ve stratejilerin bölgesellik bağlamında farklı örnek uygulamalar üzerinden geliştirilmesi, göçmenlerin sosyal uyum ve entegrasyonları kapsamında yapılan yardımların orta ve uzun vadede ortaya çıkardığı hataların anlamlandırılması ve tanımlanması hususunda önemli bir yere sahiptir. Konuya ilişkin yaklaşımlarda literatürde yeterli çalışma bulunmamaktadır.

Çalışmada nitel yöntemler kullanılmış olup, araştırmanın bulgularının desteklenmesi ve güçlendirilmesi için sayısal veriler ile grafik/tablolara sıkça kullanılmıştır. Araştırmada ayrıca nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış mülakat teknikleri de kullanılmıştır. Çalışmada literatür araştırması, karşılaştırmalı iyi örnek uygulamalara ek olarak elektronik kaynaklar üzerinden güncel tartışmalar ve bulgulara da ulaşılarak veriler hermeneutik bir yöntem ile analiz edilmiştir.

1. Bir Devinim Olarak Uluslararası Göç Kavramı

Kavramsal olarak göç; kişi veya toplulukların yer değiştirmesi hareketidir. Bu hareketler eğer ki ülke sınırlarını aşılıyor ve bir ülkeden başka bir ülkeye doğru yapılıyor ise bu durum uluslararası göç olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası göçün oluşmasında da birçok neden etkili olmaktadır. Bu nedenlerin en önemlilerini ise ekonomik kaynaklı göçler ile zorunlu göçler oluşturmaktadır. Gelişen teknoloji, iletişim araçları ve küreselleşme olgusuyla birlikte uluslararası göçün yapısı da dönüşüm geçirmiştir (Keser ve Özbek, 2018). Bundan önce ise göçün yönteminde yaşanan zorluklar ile göç

yolları göçe olan teşviki azaltmakta ve taraflar arasındaki network ilişkilerinin az olması, iletişim ve teknolojik gelişmelerin yetersizliği gibi konular göçün bölgesel bir düzlemde gelişmesine neden olmaktadır. Göçün dönüşümü ve gelişimi ile beraber bu anlamda farklı kültür ve coğrafyalardan gelen insanlar birbirleriyle kaynaşmakta, etkileşim geçirmekte veya bölgelerde entegrasyona uğramaktadır. Bu tür durumlar hem kültürel hem de ekonomik açıdan göç alan ülkenin yapısında da değişikliklere neden olmaktadır. Bu değişimler göreceli olarak kültür çeşitliliğine veya adapte olamayan grupların aşırılıkları ile sonuçlanmasıyla gün yüzüne çıkmaktadır (Topçu, 2019). Bu nedenle göç sürekli hareket halinde ve gelişime açık bir yol izlemektedir. Küreselleşme ve iletişimin artması ile birlikte ilişkiler gelişim göstermekte ve networklar ile insanlar göç konusunda daha cesur hareket etmektedirler. Bu cesaret zamanla cinsiyet dağılımını erkeklerden kadınlara doğru değiştirmekte ve yaş ortalamasını daha aşağılara çekebilmektedir. Böylece göç hareketi nispeten daha kolay ve bilinçli şekilde gerçekleşmektedir.

2. Göç Yönetiminde Etik Prensipler ve Yeniden Kazanma

“Etik” sözcüğü kelime anlamı olarak; yunanca da “ethos” sözcüğü kökünden günümüze gelmektedir. Bozyigit’e göre bu kavram yaygın anlamda insanların tutum ve davranışlarının iyiye veya kötüye doğru yorumlanması şeklinde kullanılmaktadır (Bozyigit, 2019). Bu bağlamda, göç ve göçün beraberinde getirdiği bazı sorunlar insani olarak etik açısından sorgulanmaktadır. Göçmenlerin yaşadığı şiddet ve istismarlar, çaresizlikler, ahlaki sorunlar göçün etik boyutunun sorgulanmasına yol açmıştır. Alexander Betts ve Paul Collier yerinden edilen Suriyelileri örnek göstererek evlerini bırakmak zorunda kalan mültecilerin yaşam alanlarının şiddete maruz kalıp yok edilmesinin ahlaki olarak bir sorun olduğunu ve onları yeniden kazanma gibi bir görevin olduğunu dile getirmiştir. Yaygın olarak kabul edilen ahlaki bir norm ve prensiplere göre, mültecilerin etik dışı eylemlere maruz kalmalarının görmezden gelinemeyeceği savunulmuştur. Betts ve Collier ayrıca Suriye mülteci krizinde Batılı devletlerin bu anlamda olayların dışında kalmayı tercih ettiklerini, hatta kimyasal silah kullanıldığı iddiaları ortaya atıldığında dahi tepkilerin Irak, Vietnam, Kosova gibi deneyimlerden farklı olduğunu belirtmişlerdir (Betts ve Collier, 2017: 99). Bu duruma yönelik yorumda bulunan Oxford profesörü Matthew Gibney’a göre; Küreselleşen dünyada bazı adaletsizlikler basitçe yerelde kaldığı ve bu durumun daha çok Suriye ile ilgili olması nedeniyle mültecilere yardım etme görevi için sağlam bir temele dayanmadığını ifade etmiştir (Betts ve Collier, 2017:100). Ancak bu durum başka bir açıdan incelendiğinde mülteci krizlerinin yerelden çok küresel bir boyuta doğru gittiği ve insan hakları açısından binlerce göçmenin ahlaki olarak zor durumda kaldığı görülmektedir. Örneğin; Suriye mülteci krizinde göç hareketlerinin coğrafi olarak orantısız yayılması sonucunda kitlesel göçün etkilerinin küresel boyuta ulaşması uluslararası toplum nezdinde ahlaki bir başarısızlık olarak yorumlanmıştır. Bu başarısızlığın da insani olarak birçok yükümlülüğü beraberinde getirdiği söylenebilir. Bu durum devletlerin bazı politikalar geliştirmesine ve mülteci kamplarını kurmalarına neden olmuştur. Devletler bu gibi alanlarda mültecilerin barınmadan güvenliklerine sağlık ve yiyecek yardımlarına kadar birçok alanda destekleyerek kendi yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Ancak göçün dinamikleri ve değişen yapısı ile birlikte Türkiye, Ürdün, Irak ve Lübnan gibi ülkelerde aynı özelliklere sahip Suriyeli mültecilerin dağılımları farklılıklar göstermiştir. Örneğin; Ürdün’de mültecilerin yaklaşık %85’i kampları görmezden gelirken bu oran Türkiye’de %90’ı bulmuştur (Betts ve Collier, 2017:104). Bu durum mültecilerin sadece güvenli bölgeleri değil aynı zamanda hareket özgürlüğü istediklerini de göstermiştir (Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı (EMHRN), 2011). Mültecilerin çoğu iş bulma ve kentlerde yaşama özgürlüğüne sahip olmayı tercih ettikleri söylenebilir. Bu durum diğer bir açıdan devletleri politika geliştirme yükümlülüğü ile karşı karşıya bırakmıştır. Üçüncü ahlaki prensip olarak dayanışma ortaya çıkmıştır. Dayanışma tüm katılımcıların ortak hareketleri ile bir davranışa yönelme olarak tanımlanabilir. Dayanışma ahlaki açıdan ciddi bir öneme sahiptir. Mültecilerin yabancı bir yerde birbirlerine ihtiyaç duyma eğilimleri ve küreselleşmenin getirdiği iletişim ve ağlar ile bu kavrama ihtiyaç artmaktadır.

Göç olgusunun etik boyutu üzerinden değerlendirme yapıldığında evrensel insani normlara göre bazı prensiplerin önemi de ortaya çıkmaktadır. Özellikle mültecilerin bölgelerini terk etmesi yabancı ülkelere sığınma ile birlikte ortaya çıkan ihlaller ve etik dışı uygulamalar bazı ahlaki prensiplerin sorgulanmasını ortaya çıkarmıştır. Özellikle göçmenlerin barınma, yiyecek ve geçimlerinin

sağlayabilmesi için yardımların yapılmasının ve en azından normal yaşamın temel özelliklerini geri kazanana kadar devam ettirilerek sürdürülmesi gerektiği uluslararası toplum açısından sık sık dile getirilmiştir. Bu durum zorunlu göç ile yerinden edilenler ile mülteciler için böyledir. Ancak ülkeye kendi isteği ile gelen göçmenler için bu durum biraz daha farklıdır. Çünkü günümüzde göçmenleri ülkesine kabul eden ev sahibi devletlerin “göçmenleri kontrol etme hakkının sınırsızlığı” üzerinden birçok talepte bulunarak insan hakları ihlallerine de zemin oluşturabilmektedir. Bu durum kendini daha çok aile birleşiminden yararlanma, kabul kriterleri, ülke ekonomisine katkıları, kültürel durumları ile buldukları ülkenin anadilini kullanabilme becerileri gibi kriterler bazı durumlarda etik dışı bir duruma dönüşebilmektedir (Kart, 2018: 12).

3. Yüksek Gelirli Ülkelerin Etik İkilimi

Suriyeli mülteciler 2011 yılında başlayan iç savaş nedeniyle komşu ülkelere doğru (Lübnan, Ürdün, Türkiye vb.) göç hareketine kalkışmışlardır. Bu durum ilk hedef olarak savaş ve zor durumlardan (çatışma, yaşam koşullarının zorlaşması, ekonomik kötüleşme, siyasal istikrarsızlık vb.) uzaklaşmak olarak kendini göstermiştir. Savaş ve zulümden güvenli bölgelere gelen Suriyeliler, buldukları ülkelerde yaşamaya ve tutunmaya başlamışlardır. Ancak bu durumun zaman geçtikçe bir ikileme neden olduğu görülmüştür. Bu ikileme, kendini özellikle ekonomik ve kültürel anlamda göstermeye ve bir dönüşüm geçirmeye itmiştir. Örneğin; mültecilerin, sığınmacıların/göçmenlerin yaşam koşulları Suriye’den daha iyi olan bir ülke olan Türkiye’ye gelmeleri ve sığınmaları zamanla ekonomik, kültürel, eğitim gibi taleplerin ve ihtiyaçların değişmesiyle yüksek gelirli veya fırsatlara sahip üçüncü bir ülkeye yeniden göç olarak ortaya çıkmıştır. Mülteci olarak gelenler zamanla ekonomi hedefli göçmen olarak başka bir ülkeye yeni bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumun en büyük yansıması saha çalışmalarında geçici koruma altındaki Suriyeliler üzerinde yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır. 28 Eylül 2019 tarihinde Gaziantep’te Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bir mahalle olan Düztepe’de üçüncü ülke başvurusu yapmak isteyen 24 Suriyeli göçmen ile yüz yüze görüşülmüş olup hangi ülkeye gitmek istedikleri sorulmuştur. Bu kişiler iş fırsatlarına erişim konusunda yardım talep eden ve bu yönde Gaziantep’te yerel sivil toplum kuruluşlarına, Gaziantep Hukuk Kliniği’ne ve İŞKUR şubelerine başvuru yapan kişiler arasından rıza ve gönüllülük esasına göre rastgele olarak seçilmiştir. Görüşmemeye katılan katılımcılar anonim olarak değerlendirilmiş ve kimlik bilgileri gizli tutulmuştur. Görüşme açık uçlu sorular ve yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile yapılmıştır. Katılımcılara sorulan sorulara göre göçmenlerin en çok gitmek istedikleri ülkelerden sadece bir tanesini açık uçlu bir şekilde söylemeleri istenmiştir. Buradaki temel hedef katılımcıların üçüncü ülkeye gitme davranışının temelinde iş ve ekonomik faktörlerin etki düzeyini ölçmek ve anlamlandırabilmektir. Görüşmelerde alınan cevaplara göre üçüncü ülkeye yerleşmek isteyen Suriyelilerin 16’sı (% 66) Kanada’ya gitmek isterken 1’i İsviçre, 7’si (% 29) ise Almanya’ya gitmek istediğini belirtmiştir. Kanada’ya gitmek isteyen kişilerden 3’ü üniversite mezunu iken 11’i lise ve ikisi ise ortaokul mezunu oldukları gözlemlenmiştir. İsveç’e gitmek isteyen diğer bir katılımcı da üniversite mezunudur. Almanya’ya göç etmek isteyen 7 katılımcının eğitim durumlarına bakıldığında bunlardan 5’inin lise 1’ninin üniversite ve ortaokul mezunu oldukları not edilmiştir. Yurtdışına daha iyi iş imkanları haricinde gitmek isteyen lise mezunu iki kişi de aile birleştirmesi yolu ile göç etmek istediklerin beyan etmişlerdir. Ayrıca bu araştırmaya göre %75 oran ile erkeklerin üçüncü ülke başvurusuna kadınlara oranla daha fazla talep ettikleri ve yaş ortalamasının her iki cinsiyette 25 ile 40 yaş arasında yoğunlaştığı görülmüştür. Bu araştırmaya göre Türkiye’den üçüncü bir ülkeye gitmek isteyen Suriyelilerin daha çok ekonomik temelli nedenlerle hareket ettiği ve genç nüfusun buna daha eğilimli olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcılar sosyal yardımlar konusunda daha fazla talepte bulduklarını, çalışma iznini kolayca alamadıklarını ve iş bulmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bağlantıları vasıtasıyla Avrupa’da devlet desteklerinin, iş imkanlarının ve sosyal yardımların daha fazla olduğu yönünde bilgiler aldıklarını ve bu nedenle yurtdışına gitmek istediklerini ifade etmişlerdir. Bu davranışlar uluslararası göçte network kuramı çerçevesinde açıklanabilir. Grupların bu yöndeki davranışlarında ve davranışlarında bağlantılarının önemli bir etkisinin olduğu da gözlemlenmektedir.

Bu çalışmanın sınırlılıkları arasında çalışmanın dar kapsamda yapılması yer almaktadır. Bu çalışma temelde bölgesel ve dar alanda yapılmasına karşın göçmenlerin üçüncü ülke başvurularına

yönelik taleplerinde fikir sahibi olunmasına ve temel anlamda mevcut durumun anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Elde edilen veriler göç hareketlerinin yönünü izleyebilmek ve tercihleri dar alanda dahi olsa gözlemleyebilmek adına bu çalışmaya eklenmesi uygun görülmüştür. Sonraki literatür çalışmalarında böyle bir çalışmanın genişletilmesinin ve daha fazla katılımcı ile ulusal çapta bir çalışmanın yapılmasının literatüre katkı noktasında araştırmacılara önerilmektedir.

Geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin Türkiye'den Kanada veya Almanya gibi yaşam koşullarının daha iyi bir ülkeye gitme çabaları göçmenlerin ilk amaçlarından olan olan savaştan kaçma, kurtarılma gayesinin ötesine geçtiği ve değişim geçirdiğini göstermektedir. Bu durum yüksek gelirli ülkeler için mülteci krizlerinin yarattığı bir ikilem olarak ortaya çıkmaktadır. Mültecilerin güvenli limanlara doğru hareketleri ile ekonomik fırsatları takip etmeleri ile savaş şartlarından kaçıp güvenli bölgelere sığınan mültecilerin/göçmenlerin kısa zaman içerisinde taleplerinde değişikliklere neden olduğu görülmektedir. Yüksek gelirli ülkelere giden mültecilere sağlanan sosyal yardımlar ve fırsatlar ile mülteci akını komşu ülkelerden yüksek gelirli ülkelere doğru yön değiştirmiştir.

4. Göç Sisteminde İkilemler, Etik Prensipler Ve Fırsatlar Bağlamında güvenli Bölgeleri Ve Sığınmayı Yeniden Tanımlamak

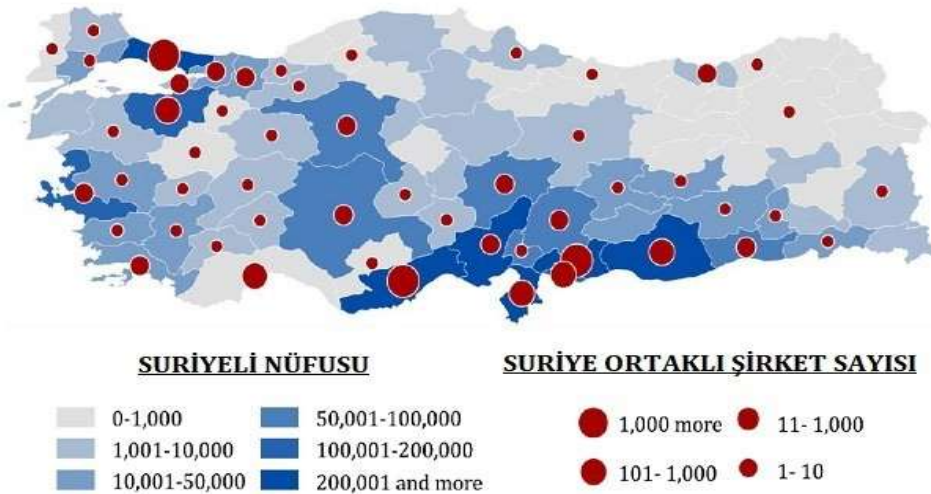
Mülteci krizlerinde büyük insan topluluklarının göç hareketi güvenli bölgelerin önemini ortaya çıkarmıştır. 2011 yılında Suriye krizi ile birlikte Türkiye sınırlarına yığılan ve sığınma talebinde bulunan yüzbinlerce sivil, hayatlarını kurtarabilmek için güvenli bölgelere akın etmiştir. Bu noktada kritik olan şey güvenli bölge olarak seçilen ilk durakların kültürel, dini veya tarihsel olarak kendilerine yakın buldukları komşu ülkeler olmasıdır. Türkiye gibi bu komşu ülkeler büyük kitlelerin taleplerine ulaşabilmek adına mülteci kamplarını kurmuşlardır (Fıstık, 2019). Kamplar ev sahibi ülkenin yükümlülüğündedir. Devletler bu aşamada ahlaki ve etik davranışlar göstermeye eğilimlidirler. İnsan hakları ihlallerine ve etik dışı uygulamalara maruz kalan mültecilere devletlerin kapılarını açması uluslararası hukukta da saygın bir harekettir. Devletler bunu yaparken genellikle mültecilerin evine yakın bölgelerde kampları kurmayı tercih etmişlerdir. Bunun nedeni sınıra yakın bölgelerin az da olsa kendi kültürlerini halen barındırabiliyor olması diğeri ise zor koşullar sona erdiğinde mültecilerin evlerine dönüşünün daha kolay olmasıdır. İlkinde örnek olarak Türkiye verilebilir. Suriye sınırı boyunca iskân eden yerel halkın hem Suriye kültürünün izlerini taşıyor olması hem de Hatay, Gaziantep ve Şanlı Urfa gibi şehirlerde yaşayan Türklerin; Arapça, Kürtçe gibi dilleri hayatlarında aktif olarak kullanıyor olmaları mültecilerin dil bariyerini önemli ölçüde azaltmıştır. Bu durum göçmenlere birçok açıdan fırsatlar sunmaktadır. Güvenli bölgelerin sınırlara yakın bölgelerde kurulması sadece mülteciler için değil aynı zamanda ev sahibi ülkeler için de fırsatlar sunmaktadır. Göç yönetimi, denetimler, bağışçılardan daha kolay destek almak ve bu destekleri ulaştırmak ile asayişin daha kolay sağlanabilmesi bu tercihin yapılmasında önemli bir role sahiptir. Mülteci kamplarında yaşayan mültecilerin belirli bir geçim standardına ulaştırılması, hukuki desteklerinin sağlanması, güvenliklerinin ve eğitimlerinin devam ettirilmesi gibi birçok alan ev sahibi devletler tarafından karşılanabilmektedir. Buradaki temel amaç insani yaşam koşullarının sağlanmasıdır. 2009 yılında UNHCR mülteci politikasını açıklayarak kapsamlı bir koruma sağlanması için adımlar atmıştır. Bu koruma planı geçim kaynakları, sağlık ve eğitim hizmetlerini kapsıyor olsa da kentlerde yaşayan mültecilerin hayatını çok az etkilemiştir (Betts ve Collier, 2017:141). Dağınık mülteci grupların bu anlamda yardım ve desteklere kamplardakilere oranla erişimi nispeten daha zordur. Ancak kamplarda yaşayan mültecilerin taleplerindeki değişimler, savaşın uzun sürmesi, artan mülteci nüfusu kamplardan çıkışı da artırmıştır. Bu noktada ikaamet süresindeki artışlar taleplerdeki değişimler ve ihtiyaçlar da gözönüne alındığında bu durum entegrasyona ilişkin konularda ikiilimlere neden olabilmektedir. Ev sahibi ülkeler açısından da bu durum aynıdır. Savaşın uzun sürmesi ve artan mülteci nüfusunun finansal olarak yükü ile bu insanların artık entegrasyon aşamasına geçmesi gerektiği üzerine artan görüşler ile kapların adım adım kapatılmasına ve mültecilerin şehirlere dağılmasına neden olmuştur. Türkiye örneğinden hareketle mülteci kamplarında yaşayan toplam Suriyeli sayısı 2018 yılında 228 bin 251 kişi iken 2019 yılı başlarında 143 bin 558 kişi, 2019 Ekim ayında ise bu rakam 63 bin 204 kişiye düşmüştür (Mülteciler Derneği, 2019). Kamplar veya barınma merkezlerinin kapatılması ile mültecilerin zamanla ülke içerisine dağılarak ekonomik anlamda fırsatlardan yararlanmaya başlaması güvenli bölge tanımında güvenliğin ikinci aşamasını ve entegrasyonun başlamasını işaret etmektedir.

Kısa süreli krizlerde kamplar veya geçici koruma merkezleri ciddi işlevler üstlenirken Suriye savaşı gibi uzun zaman alan insani krizlerde güvenli bölge tanımının dönüşüm geçirerek ikinci aşama olan entegrasyon ve uyumu zorunlu kılmıştır. Finansal açıdan göçmenlere yönelik yapılan desteklerin sürekli olarak medyada haber konusu yapılması, bazı kesimler veya lobiler tarafından bu durum kullanılarak algı oluşturma yoluna gidilmesine ve ev sahibi topluluklar ile göçmenler arasında sosyal ve özellikle finansal hizmetlere erişimler konusunda etik açıdan eleştirilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum iki topluluk arasında “biz” ve “ötekiler” şeklinde bir algının oluşmasına zemin hazırlayabilmektedir.

5. Bir Kalkınma Fırsatı Olarak Mülteciler

Mültecilere yerinden edilmiş zor durumdaki insanlar olarak olsalar dahi toplumsal açıdan geldikleri coğrafyadan taşıdıkları kültürler ve getirdikleri sosyo ekonomik fırsatlar (iş gücü dahil) önemlidir (Kuyumcu ve Kosematoglu,2017). Çoğu mültecinin yetenekleri, bilgi ve deneyimleri geldikleri ülkeler için insan gücü unsuruna destek olabilecek potansiyele sahiptir. Kalkınma ve rekabet açısından birçok fırsat doğuran bu durum devletlerin doğru göç yönetimi ile kalkınmaya dönüştürülebilir. Örneğin, Türkiye’ye göç eden mültecilerin devlet sistemine uyum politikaları ile eğitim, sağlık, altyapı gibi gelişmelerin etkin sağlanabilmesi devletin kapasitesini ve mevcut sisteminin yapısının geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu durum devletin tecrübe kazanarak yeni dersler almasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum her ne kadar dolaylı bir etki yaratmış olsa da uzun vadede devlet kalkınmasına ve devletin sistemlerinin gelişmesine olumlu katkılar yapmıştır.

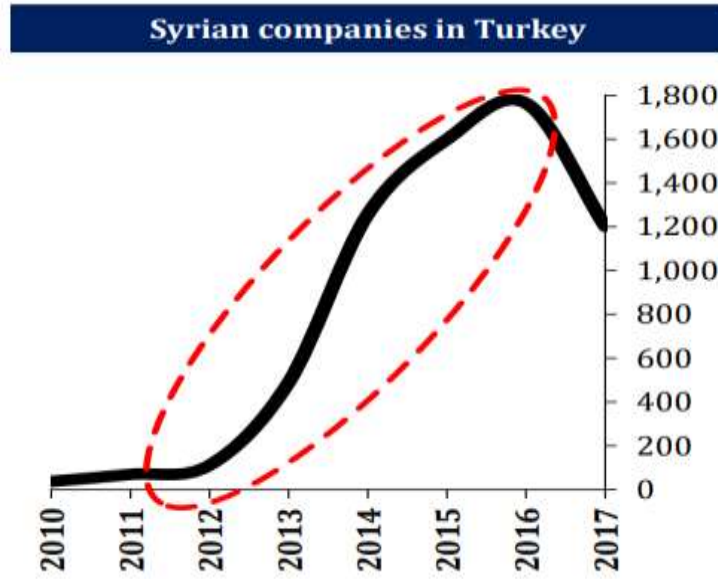
Bir kalkınma fırsatı olarak mülteciler gittikleri bölgelerdeki yerel halkın yapmak istemedikleri işleri yapmaları ve unutulmaya yüz tutmuş zanaatları yeniden canlandırma adına aktif roller almışlardır. Bu duruma örnek olarak Almanya ve Türkiye verilebilir. Almanya, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra madenlerde fabrikalarda çalıştıracak iş gücü sıkıntısı çekmiştir. Bu sıkıntıların aşılabilmesi için ülkeye göç alarak işgücü açığı kapatılmaya çalışılmıştır. Bu önlem veya politika, Alman sanayisi ve ekonomisinde ciddi başarıların önünü açmıştır. Türkiye’de ise bu duruma örnek oluşturabilecek birçok gelişmenin de yaşandığı görülmüştür. Özellikle Gaziantep gibi sanayisi gelişmekte olan bir şehir, aldığı göçler ile yeniden canlanmıştır. Gaziantep’te halk tarafından rağbet görmeyen az ücretli işlerde çalışan Suriyeliler önemli bir kalkınma unsuru olmuşlardır. Bunun en somut göstergesi, Gaziantep ihracatının %20’sinin Suriyelilerden oluşuyor olmasıdır (Topçu, 2019). Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı’nın (TEPAV) yaptığı araştırmaya göre; Suriyelilerin kurdukları iş yerlerinin ülke kalkınması ve istihdama da katkı sağladığı görülmektedir. Araştırma raporuna göre; *Sekiz yıl boyunca, Türkiye’de yaşayan Suriyeliler yüzde 60’ı Suriyeli olan ortalama 7 kişinin çalıştığı 10.000’den fazla şirket kurmuştur* (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı’nın (TEPAV), 2018).

Şekil 2. Türkiye’deki Suriye Nüfusunun Ortaklı Şirket Sayısına Göre Dağılımı

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve TEPAV

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere, Suriyeli nüfusunun ortaklı şirket sayısına göre dağılımlar verilmiştir. Buradaki veriler Suriyelilerin veya Suriyeli ortağı olan şirketlerin sahip olduğu şirketleri göstermektedir. Rapora göre; mültecilerin buldukları bölgelerde işyeri açma eğilimi gösterdikleri ve ülke kalkınmasına katkıları görülmektedir. Mülteciler işyeri açarken ekonomik kaygılarını gidermekte ve vergileri ile de özellikle yerel ekonomiyi canlı tutmaktadırlar. Suriyeli mültecilerin özellikle kendi nüfuslarının fazla olduğu şehirlerde işyeri açma eğiliminin diğer gelişmiş şehirlerde açtıkları şirketlere oranla fazla olması göç kuramlarında değinilen ilişkiler ağının tipik bir örneğini göstermektedir. Görülen şu ki mülteciler kendi kültürlerinden olan insanların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde işyerleri açma eğiliminin diğer şehirlere oranla daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu eğilim sadece nüfus ile orantılı değil aynı zamanda şehrin yarattığı ekonomik fırsatlar ile de ilişkilidir. Her ne kadar network kullanılarak müşteri toplanıyor olsa da Kilis gibi nispeten daha dar fırsatlara sahip bir şehirde işyeri açma eğiliminin zayıf olduğu görülmektedir.

Grafik1: 2010 - 2017 Yılları Arasında Türkiye'deki Suriyelilerin şirketleri

Kaynak: (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV), 2018)

Yukarıdaki grafikte yer alan verilere göre; açılan işyerleri sayısının yıllara göre artışı görülmektedir. Verilere göre; özellikle 2012 ile 2016 yılları arasında işyeri açma oranının ciddi bir artışa sahip olduğu görülmektedir. Bu durum mültecilerin rasyonel davranışlarının işyeri sayısında artışa neden olduğunu ve yerel ekonomilerin de bu vesile ile dinamik kazandığı söylenebilir.

6. Mültecilerin Entegrasyonu Ve Sosyal Yardımlar İnkilemi

19 Eylül 2016 yılında Birleşmiş Milletler yeni bir reform sürecini başlatarak mültecilerin uluslararası bir sorumluluk olduğu ve her çocuğun eğitime erişim hakkının bulunduğu belirtilmiştir (Betts ve Collier, 2017). Bu anlamda devletlerin de yükümlülükleri artmış ve mültecileri kazanma politikalarına yönelim oluşmuştur. Mültecilerin kamusal alandan ekonomiye, kültürden eğitime birçok alanda entegrasyonu yıllardır tartışılan bir konudur. Devletler mültecilerin kazanılması için birçok alanda politika yapma yoluna gitmişlerdir. Türkiye de bu noktada sivil toplum kuruluşları ile koordineli kurslar, eğitimler ve yardımlar ile Suriyeli mültecilerin yeniden kazanılması için çalışmalar yürütmüşlerdir (Keser ve Özbek, 2018). Türkiye Cumhuriyeti Devleti de İl Göç Müdürlüklerini kurarak mültecilere erişmek ve ihtiyaç duyabilecekleri hizmetleri sağlayabilmek için birçok kamu politikası geliştirmiştir. Türkiye ayrıca geçici barınma merkezleri, hukuk klinikleri, sosyal yardım merkezleri gibi birçok yer kurarak mültecilerin kamu mal ve hizmetlerinden kolayca yararlanabilmesi için politikalar geliştirmiştir. Tüm bu politikalar mültecilerin sisteme kabul ve uyum geçişinin kolay

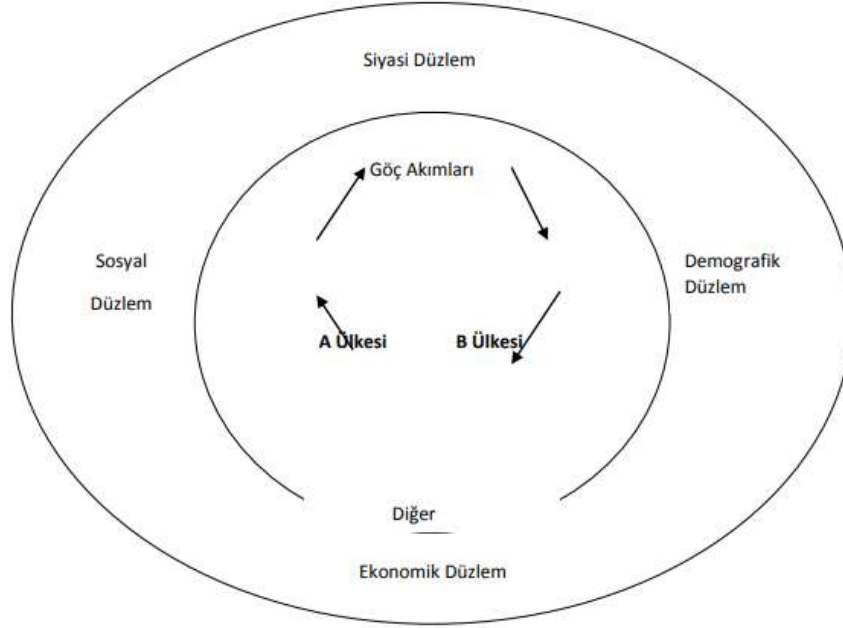
gerçekleşmesi amacıyla yapılmıştır. Ancak entegrasyon sürecinde sosyal yardım alan ve sosyal yardıma alışan mültecilerin ne ekonomiye ne de kamuya yönelimleri istenilen düzeye ulaşmamıştır. Devletlerin bir yandan entegrasyon faaliyetlerini sürdürürken sosyal yardımların da çalışmayı özendirmeden devam etmesi mültecilerin sisteme entegrasyon ilgisini azaltmakta ve sosyal yardımların kalıcı olduğunu düşünmelerinden dolayı çalışmamayı veya kamusal yarara katılmamayı seçebilmektedirler. Bu durum sosyal yardımlar ile entegrasyon politikaları arasında ikileme neden olmaktadır. Devletin entegrasyonu özendirici politikalar ile sosyal yardımları dağıtması hem kalkınma yönünde iki taraflı fırsatları artıracak hem de entegrasyonu hızlandıracaktır. Mültecilere sunulan sosyal yardımlardaki kriterlerin de devlet açısından sonuçları da bulunmaktadır. Örneğin, çocuk sayısı temel alınarak yapılan yardımlar mültecileri çocuk yapmaya yönlendirebilmektedir. Kızılay kart gibi sosyal yardımların alınabilme koşulları arasında yer alan hane halklarında çocuk sayısı koşulu ve hane geliri durumunun hesaplanması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Hane içindeki çocuk sayısında artış oldukça hane gelirlerinin kişi sayısına bölünmesiyle gelirler düşmekte ve bu nedenle haneler sosyal yardımlardan daha fazla yararlanabilmektedir. Ancak bu durum orta ve uzun vadede iş bulamayan veya çalışmayan hanelerin daha fazla sosyal yardım alabilmek için çocuk yapması durumu sosyal yardım ikilemi oluşturmaktadır (Kızılaykart Nakit Temelli Destek Programları Koordinatörlüğü, 2019). Ekim 2018 yılında Atlantic Council tarafından hazırlanan “*Suriyeli Mültecilerle Uzun Vadeli Bir Dayanışma Yolunda, Türkiye'nin Tutumu ve Zorluklar*” adlı rapora göre; Türkiye’de yedi yılda 350 bin Suriyeli çocuk dünyaya gelmiştir (Atlantic Council, 2018). Savaş ortamından kaçarak güvenli bölgelere gelen mültecilerin bu denli yüksek doğurganlık oranına sahip olması sosyal yardım politikalarının yeniden gözden geçirilmesi tartışmalarının başlamasına neden olmuştur. Bu durum devletlerin finansmanını ve entegrasyonunu zorlaştırmakta, kamplarda doğan çocukların hukuki statüsü sorununu ortaya çıkarmakta ve sosyal yardımların amacında ikilemlere neden olmaktadır. Bu nedenle devletlerin entegrasyon politikaları ile sağladıkları sosyal yardımlar arasında uyumun olması ve denetimlerin sıklaştırılarak kontrollü yapılması elzemdir. Aksi halde sosyal yardıma erişimi olanlar ekonomiye katılım göstermeyecek, eğitim faaliyetlerine katılmayacak ve sosyal yardımlar ile kolay ve geçici bir yaşamı tercih edeceklerdir.

7. Göçte Bölgeselliğin Yeniden Dizaynı Ve Kendine Güven Stratejisi (Self- Reliance Strategy)

Göçte bölgesellik nispeten fakir ülkelere zengin ülkelere doğru bir yönelim sonucunda oluşan bir olgudur. Ravenstein’in Göç Kanunlarına göre göçün temel unsuru olan ekonomik koşullar göç hareketlerinde günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Ravenstein’e göre sanayileşme ile birlikte gelişen iş imkânları ve sanayileşmeye paralel gelişen ulaşım ağları, insanları Avrupa’nın içlerine ve Kuzey Amerika’ya doğru yöneltmiştir (Çağlayan, 2006). Bu anlamda göçler bölgelere göre doğrusal olmayan hareketler ile yollar almaktadır.

Bölgesel göç ve göç sistemleri üzerinde araştırmalar yapan Zlotnik’e göre, “*karşılaştırılabilir kalkınma düzeyleriyle ortak kültürel yapıların birbirine yakınlaştırdığı ülkeler arasında gelişen benzer göç örüntüleri bölgesel bir göç sisteminin doğmasına kaynaklık edeceğini savunmaktadır*” (İçduygu vd., 2014). Güvenli bölgelere yönelen göçmenlerin göç sisteminde kültürel yakınlıklarına ve coğrafi bölgelerine göre rasyonel hareketler sağladığı görülmektedir. Zlotnik bu anlamda göç sistemindeki ülkelerin birbirlerine yakın olmalarının önemli olmadığını savunmuştur (İçduygu vd., 2014). Ancak mülteci gruplarının durumu ve hareketleri düşünüldüğünde güvenli bölgelere gelişlerin birincil tercihi hayatta kalma olmaktadır. Bu nedenle Zlotnik’in varsayımı her koşulda doğru değildir.

Uluslararası göç hareketleri genellikle aynı bölgelerdeki devletler arasında yapılmakta ve bu hareketlerde kadınlar %48’lik bir oranı oluşturmaktadır. Bölgesel göçlerde hareketlerinin çok büyük bir çoğunluğunun çalışma çağına gelmiş gençlerden oluşması da göçün ekonomik boyutunu oluşturmaktadır. Bu nedenle göç sistemlerinde göçmen nüfusu akışı ile mal, sermaye, bilgi akışı paralellik göstermektedir (Özgür, 2019).

Şekil 3: Göç Sistemleri

Kaynak: MiReKoç Proje Raporları 1/2014

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, göç sistemindeki örüntülerin yeni düzlemler oluşturarak ekonomik, sosyal, demografik ve siyasi yeni alanları ortaya çıkarmaktadır. Göç akımları A ülkesinden B ülkesine doğru yönelirken sistemde bulunan birçok etken göçün yönüne etki edebilmektedir. Bu etkenler daha çok ekonomik, sosyal, demografik ve siyasi gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Bu düzlemler dinamik olan mülteci hareketleri ile sistem içerisindeki akımların birbiriyle örtüşmesine de neden olabilmektedir. Bu durum bölgesel anlamda göçün karakteristik özelliklerinin de ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Kendine Güven Stratejisi (Self- Reliance Strategy) temelde tüm mültecilerin toprağa, çalışma hakkına ve hareket özgürlüğüne erişmeleri gerektiğine dair konuları içermektedir. 1999 ile 2002 yılları arasında özellikle Sudan'da uygulanmaya başlanmış ve daha sonra 2006 yılında Uganda tarafından da uygulanarak mevzuat haline getirilmiştir (Betts ve Collier, 2017). Bu politika zamanla resmileşerek tüm mültecilerin hareket özgürlüğüne yönelik bir yönerge oluşturulmuştur. Kendine Güven Stratejisi, herkes için aynı etkiyi yaratmamaktadır. Farklı mülteci haneleri için ekonomik sonuçlarda önemli farklılıklar gösterebilmektedir.

8. Fırsatlar Bağlamında Yeni Stratejiler Geliştirmek

Göçmenlere yönelik yeniden kazanma stratejisi, entegrasyon, sosyal uyum ve katılım gibi alanlarda birçok politika geliştirilmiştir. Bu politikalara örnek olarak; Irak ve Nijerya'da göçmenlerin iş hayatına katılımlarını özendirme ve bunun için altyapı çalışmalarının yapıldığı finansal katılım (financial inclusion) ve girişimcilik (entrepreneurship) politikaları örnek verilebilir. Bu yöndeki politikalarda Irak'ta Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) çoğunlukla çalışmalar yürütürken, Nijerya'da UNHCR görevler üstlenmiştir (International Labour Organization, 2020). Bu politikanın aynı zamanda Türkiye'de de uygulandığı bilinmektedir (INGEV, 2019). Başka alanda yürütülen politikalardan biri de Güney Afrika'da mültecilere ve sığınmacılara ev sahipliği yapan topluluklarda sosyal uyumu teşvik etmek üzerine yapılan çalışmalardır. Bu yöndeki faaliyetlerin bir örneği de Türkiye'de yapılmaktadır. Sosyal Uyum Yardımı (SUY-ESSN) Programı adı ile anılan bu uygulamalar Avrupa Birliği'nin finnlaması ile Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kızılay, Dünya Gıda Programı ve bazı sivil toplum kuruluşlarının destekleriyle geliştirilmektedir (Erdoğan, 2019).

Mültecilere yönelik uygulanan politikaların yarattığı diğer fırsatlardan biri de Ürdün'de ekonomik eylem planı altında uygulanmaya başlanan Özel Ekonomik Bölgeler (Special Economic Zones)'dir. Ürdün, 2011- 2018'den bu yana yaklaşık 657, 628 Suriyeli mülteciyi ülkesine kabul etmiştir. Bu oran, Ürdün nüfusunun yaklaşık %20'sini oluşturmaktadır (Barr, 2018). Bu nedenle, Ürdün mülteci politikaları geliştirmek ve ekonomik anlamda mültecilerin entegrasyonunu başlatmak durumunda kalmıştır. Bunun ilk adımı, Özel Ekonomik Bölgelerin kurulmasıyla atılmıştır. Özel Ekonomik Bölgeler (SEZ), devletler tarafından kalkınma politikası olarak düşük vergilerin, tarifelerin ve genellikle daha hafif düzenlemelerin önerildiği alanlarda belirlenmiş bölgelerdir. Serbest Ekonomik Bölgelerin gelişmeye başlamasıyla serbest ticaret bölgeleri, ithalat ve ihracat bölgelerini de kapsayarak tüm alanları içine alacak şekilde kavramlaştırılmıştır. Bu bölgeler, mültecilerin çalışma koşullarını iyileştirmek ve sağlanan muafiyetler ile ekonomiye kazandırılmaları için oluşturulmuş stratejik bir politikadır. Ayrıca bu politika yabancı yatırımcıları, bağışçıları ve diğer paydaşları da cezbedeceğinden uzun vadede kalkınmaya da olumlu yansıtacaktır. Mültecilerin iyi koşullarda çalışabilmelerini sağlamak ve denetimlerini yapmak adına Uluslararası Çalışma Örgütü faaliyetlerini daha etkin şekilde yürütebilmekte ve Ürdün'deki fabrikalarda çalışan işçileri daha iyi izleyebilmektedir (Barr, 2018).

İkincil fırsat olarak; Teşvik Tabanlı Gönüllülük (Incentive Based Volunteer) programlarının oluşturulmasıdır. Teşvik Temelli Gönüllü programlar oluşturularak istihdama yönelik politikalar geliştirilmiş ve mültecilerin ekonomiye kazandırılmaları sağlanmıştır. Bu program ile mülteciler hem geçimlerini sağlayabilmekte hem deneyim kazanabilmekte hem de ülke kalkınmasına katkı sağlamaktadırlar. Bu program, Ürdün'de ilk olarak Suriyeli Mülteciler İşleri Müdürlüğü (SRAD) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'nin ortak girişimi ile kamplarda uygulanmak üzere geliştirilmiştir. Program gönüllü fırsatlar sağlamak ve Kampa gelir elde etmek amacıyla oluşturulmuştur (Barr, 2018). Bu programın da Türkiye'de bulunan kamplarda uygulanması kalkınma ve ekonomi için yeni fırsatlar yaratabilir. Serbest Ekonomi Bölgeleri'nin de oluşturulması ile kayıt dışı istihdam sorununa çözüm getirilebilir ve bu uygulama ile mültecilerin etik dışı çalıştırılmalarının önüne geçilebilecektir. Bu program ayrıca mültecilerin topluma kazandırılmasında ve uyum sürecinde önemli fırsatlar sunmaktadır.

Sonuç

Göç ve etik konusundaki tartışmalar günümüzde de uluslararası kamuoyu ve Birleşmiş Milletler'de tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Özellikle mültecilerin karşılaştıkları şiddet olayları, mecburiyetler ile istismarlar göçün görünmeyen ikinci bir yüzünün daha olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu anlamda mültecilerin kurtarılması her ne kadar önemli ise onların yeniden kazanılması ve etik prensiplere uyulması bir o kadar önem arz etmektedir.

Bir devinim olarak göç, aynı zamanda içinde ikilemleri de içerisinde barındırmaktadır. Bu durumun oluşmasında kavramların tanımında yapılan yanlışlar ve geliştirilen politikaların aksaklıklarından kaynaklandığı görülmüştür.

Mültecilere yönelik uygun politikalar geliştirilmesi ile yeni fırsatların ve bu vesile ile kalkınmanın da sağlanabileceği ortadadır. Uygulanacak politikalar mültecilerin kültürleri, eğitimleri ve değerleri ile ilişkilendirilerek uygulanmalıdır. Örneğin; fırsatlar bağlamında finansal katılım (financial inclusion) , girişimcilik (entrepreneurship) politikaları ile Sosyal Uyum Yardımı (SUY-ESSN) Programları mültecilerin yeniden kazanılmasında ve katılımının sağlanmasında önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu politikalara ek olarak Ürdün'de yaygın olarak uygulanan bazı strateji ve politikaların (Special Economic Zones, Incentive Based Volunteer) Türkiye'deki mülteciler veya dünyanın diğer bölgelerindeki mültecileri için bir politika transferi şeklinde uygulanması ile daha katılımcı odaklı yeni fırsatların oluşturulabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada ayrıca mültecilerin sosyal ve finansal entegrasyona girmeden sağlanan sosyal yardımlar ile yapılan desteklerin mültecilerin geçim amacıyla çocuk sayısında artışa gitmelerine neden olduğu görülmektedir. Bu durum mültecilere yönelik yapılan sosyal yardımların etkilerinin kısa süreli olmasına ve geçim sıkıntısı yaşayan kişilerin ise sosyal yardıma sahip olmak ile hayatta kalmak arasında ikilemler yaşamalarına neden olmaktadır. Sonuç olarak bu gibi durumlar mültecilerin veya

göçmenlerin üçüncü ülke başvurularında artışlara, savaş ve çatışma bölgelerinden sığınarak gelen göçmenlerin bu sefer daha iyi sosyo-ekonomik fırsatlar için göçün konusunda ve amacında değişimleri ve dönüşümleri başlattıkları görülmüştür.

KAYNAKÇA

Atlantic Council. (2018). *Atlantic Council'den Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki durumunu inceleyen kapsamlı rapor.* [refugeenewsturkey.org: https://www.refugeenewsturkey.org/single-post/2018/10/16/Atlantic-Councilden-Suriyeli-m%C3%BCltecilerin-T%C3%BCrkiye%E2%80%99deki-durumunu-inceleyen-kapsaml%C4%B1-rapor](https://www.refugeenewsturkey.org/single-post/2018/10/16/Atlantic-Councilden-Suriyeli-m%C3%BCltecilerin-T%C3%BCrkiye%E2%80%99deki-durumunu-inceleyen-kapsaml%C4%B1-rapor), Erişim tarihi: 01 Temmuz 2021.

Barr, L. K. (2018). Syrian Refugees in Jordan: Special Economic Zones as an Economic Action Plan. *University of Ottawa Department of Conflict Studies*, 01-99. https://ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/37652/1/Barr_Lindsey_2018_Thesis.pdf

Betts , A., ve Collier , P. (2017). *Refuge : Rethinking Refugee Policy in a Changing World.* New York: Oxford University Press.

Bozyigit, E. (2019). *Etik Kavramı, Anlamı, Amacı, Etik Türleri.* [www.academia.edu: https://www.academia.edu/6475117/Etik_Kavram%C4%B1_Anlam%C4%B1_Amac%C4%B1_Etik_T%C3%BCrleri](https://www.academia.edu/6475117/Etik_Kavram%C4%B1_Anlam%C4%B1_Amac%C4%B1_Etik_T%C3%BCrleri)

CNN TÜRK. (2019). *Türkiye 3 milyon Suriyeli için güvenli bölge önerdi.* [www.cnnturk.com: https://www.cnnturk.com/turkiye/turkiye-3-milyon-suriyeli-icin-guvenli-bolge-onerdi](https://www.cnnturk.com/turkiye/turkiye-3-milyon-suriyeli-icin-guvenli-bolge-onerdi), 27.09.2019. Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*(17), 67-91. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/musbed/issue/23522/250638>

Erdoğan, M. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler.* Ankara: Konrad-Adenauer-Stiftung . Erişim tarihi: 01 Temmuz 2021.

Fakih, A., ve Ibrahim, M. (2016), “The impact of Syrian refugees on the labor market in neighboring countries: Empirical evidence from Jordan”, *Defence and Peace Economics*, 1-23. <https://doi.org/10.1080/10242694.2015.1055936>

Fıstık, F. (2019). *Suriyelilerin kaldığı çadır kentler kapatılıyor, gelecekleri belirsiz.* [medyascope.tv: https://medyascope.tv/2019/05/22/suriyelilerin-kaldigi-cadir-kentler-kapatiliyor-gelecekleri-belirsiz/](https://medyascope.tv/2019/05/22/suriyelilerin-kaldigi-cadir-kentler-kapatiliyor-gelecekleri-belirsiz/)

International Labour Organization. (2020). *ILO's Financial Inclusion Strategy in Iraq : An entry for decent jobs.* Irak: International Labour Organization, Erişim tarihi: 01 Temmuz 2021

İçduygu, A., Erder , S., ve Gençkaya, F. (2014). *MiReKoç Proje Raporları 1/2014: Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023.* İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.

INGEV. (2019). *Financial inclusion of refugees and host communities in turkey.* Sparkassenstiftung für internationale Kooperation (Sparkassenstiftung), Erişim tarihi: 01 Temmuz 2021

Kart, B. (2018). Felsefi Bir Sorun Olarak Mültecilik ve Çoklu Kırılğanlık. *Disiplinlerarası Karşılaşmalar*(8), s. 01-17. <https://viraverita.org/sites/default/files/edergi-yazilari/felsefi-bir-sorun-olarak-multecilik-ve-coklu-kirilganlik.pdf>

Keser, A. ve Özbek, C. (2018). *Suriyeli Çocukların Türkiye'deki Ulusal Eğitim Sistemine Uyumu Üzerine Kamu Politikası Analizi . İnsan Hakları Yıllığı , 36 , 105-132 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihy/issue/62005/928150*

Kuyumcu, M. İ. and Kosematoglu, H. (2017). The Impacts of the Syrian refugees on Turkish Economy. *Journal of Turkish Social Sciences Research*, 2(1), 77-93.

Khoudour D. ve Andersson L. , (2017) Assessing the contribution of refugees to the development of their host countries, Centre's Policy Dialogue on Migration and Development in Paris on 2 October 2017

Kızılaykart Nakit Temelli Destek Programları Koordinatörlüğü. (2019). *Değerlendirme ve Yardım alma - SUY Kriterleri*. kizilaykart-suy.org: <http://kizilaykart-suy.org/TR/degerlendirme.html>

Mülteciler Derneği. (2019). *Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Ekim 2019*. multeciler.org.tr: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

Özgür, E. M. (2019). *Uluslararası Göç Akışları: Göçmenler ve Ulusötesi Göçmenler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/89754/mod_resource/content/0/PopGeo_9_International%20Migration%20Flows%20%5BKurtar%C4%B1lan%5D.pdf adresinden alındı

Uluslararası Göç Örgütü- IOM (2017a). *Migration Flows to Europe, 2017*, http://migration.iom.int/docs/2017_Overview_Arrivals_to_Europe.pdf adresinden 18 Nisan 2019

Birleşmiş Milletler, (2017) *International Migration Report (2017a)*. ST/ESA/SER.A/403, Aralık, www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017.pdf, Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2021.

Şimşek, D. (2019). Suriyeli Mültecilerin Avrupa'ya Yayılımı: Analitik ve Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 491-516. DOI: 10.31679/adamakademi.

622045

Topçu, E. (2019). *Göç devinimdir ve zekayı açar*. Independent : <https://www.independentturkish.com/node/52811/t%C3%BCrkiyeden-sesler/g%C3%B6%C3%A7-devinimdir-ve-zekay%C4%B1-a%C3%A7ar>

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV). (2018). *Syrian Entrepreneurship and Refugee Start-ups in Turkey: Leveraging the Turkish Experience*. Ankara: European Bank for Reconstruction and Development. https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2019/haberler/tepav_and_ebrd_syrian_entrepreneurship_and_refugee_startups_in_turkey_lever....pdf